

Téma třídní justice v období 1948–1952

SESTAVILI TOMÁŠ BURSÍK A ALENA ŠIMÁNKOVÁ

Ústav pro studium totalitních režimů má před sebou celou řadu úkolů. Jedním z nejdůležitějších, ale zároveň i nejtěžších je ve střednědobém horizontu nabídnout široké veřejnosti publikace encyklopedického charakteru, v nichž by čtenář našel informace o represivním aparátu obou totalitních mocí působících na území někdejšího Československa. Mezi takové projekty řadíme i publikaci prozatím pracovně nazývanou *Slovník třídní justice*.

Podíl ministerstva spravedlnosti pod vedením Aleje Čepičky, Štefana Raise a Václava Škody, jeho úředníků a celé československé justice (tj. především soudců a prokurátorů) na teroru na konci čtyřicátých let a v první polovině let padesátých je zcela zřejmý. Právo v nejširším slova smyslu se stalo nástrojem uplatňování teorie třídního boje v rámci mocenského monopolu Komunistické strany Československa. Bylo redukováno jedině na vůli Komunis-

tické strany a stalo se tak pouhým nástrojem politiky.¹

Státní soud a Státní prokuratura byly zřízeny zákonem č. 232/1948 Sb. ze dne 6. října 1948 o Státním soudu. Doslova pupeční šňůrou jsou svázány se zákonem č. 231/1948 Sb. na ochranu republiky.² Podle tohoto zákona a na něj přímo navazujícího trestního zákona č. 86/1950 Sb. bylo v letech 1948–1952 popraveno celkem 182 osob.³

Z vyjádření bývalého náměstka ministra spravedlnosti Karla Klose k situaci v justici v letech 1948–1952 ze dne 1. dubna 1963

Řízení činnosti prokuratur a soudů proti protistátním činům provádělo zpočátku ministerstvo spravedlnosti samo v rámci předpisů trestního řádu. Avšak někdy během roku 1948 sdělil s. Čepička, že v procesech pro protistátní činnost má být podle rozhodnutí předsednictva strany předem předkládána tomuto orgánu zpráva o každém procesu, v němž se čeká absolutní trest, a dále o všech procesech vážnějšího dosahu. Tyto zprávy měly být zpracovávány tak, že na podkladě trestního oznámení bezpečnostních orgánů měla být shrnuta skutková podstata věci a sdělena, jaký trest lze očekávat u jednotlivých pachatelů. Soudruh Čepička uložil, aby

otázky navrhovaných trestů se týkaly nejen trestů smrti, nýbrž i trestů na svobodě. Postup byl pak takový, že Státní prokuratura na podkladě materiálu předloženého bezpečnostními orgány vypracovala zprávu, v níž uvedla skutkovou podstatu trestní věci a jaké tresty podle této skutkové podstaty se jeví přiměřenými. Tato zpráva byla předkládána mně a podle této zprávy – doplněné podle potřeby stanoviskem Generální prokuratury nebo předsedy Státního soudu – byl zpracován pro ministra spravedlnosti podklad zprávy pro politický orgán. Po schválení ministrem spravedlnosti byla zpráva předložena orgánu. Zdroj: NA

¹ Z řady publikací věnujících se dějinám Československa po roce 1948 a funkcím, jež měla soudní moc v rámci mocenského monopolu KSČ, vybíráme: BLAIVE, Muriel: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*. Prostor, Praha 2001; GEBAUER, František KAPLAN, Karel KOUDELKA, František VYHNÁLEK, Rudolf: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989. Statistický přehled*. Edice Sešity, č. 12. ÚSD, Praha 1993; HEJL, Vilém: *Zpráva o organizovaném násilí*. Universum, Praha 1990; KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*. Mladá fronta, Praha 1993; KAPLAN, Karel: *Největší politický proces. „M. Horáková a spol.“* ÚSD–Doplněk, Praha–Brno 1995; VOREL, Jaroslav ŠIMÁNKOVÁ, Alena BABA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, díl I–III. ÚDV, Praha 2003, 2004.

² O vzniku tohoto zákona blíže LETZ, Robert: 231. *Paměť národa*, 2006, roč. 3, č. 2, s. 42–49.

³ LIŠKA, Otakar a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989*. 2. vydání. ÚDV, Praha 2006.

Úryvek z rozhovoru s JUDr. Jiřím Solnařem, bývalým soudcem Státního soudu

Zpočátku, ale docela krátce, to byl normální soud. Mohli jsme svobodně přihlížet především k těm proviněním, která byla nezvratně prokázána, a soudit podle svého soudcovského přesvědčení a zákona. Nikdo nám nemluvil do otázky viny ani do otázky trestu. Samozřejmě, museli jsme být ve styku s ministerstvem spravedlnosti. Před soudem totiž stáli převážně lidé, jejichž provinění byla politického charakteru – velezrada, prozrazení státního tajemství apod. Museli jsme vědět, co nová vláda za státní tajemství vůbec považuje. První konflikt však na sebe nenechal dlouho čekat. Objevil se názor, že udělujeme příliš mírné tresty.

Výběr z domácího a světového tisku, 1968, č. 1, s. 38.

Po únorovém puči v roce 1948 došlo i k personálním čistkám na poli justice. Lidé zkušení, vzdělaní, intelektuálně na výši a s velikým rozhledem byli nahrazováni osobami, jejichž jediným předpokladem pro výkon soudce či prokurátora byl stranický průkaz. Z větší části neměli potřebné právnické vzdělání. To bylo nahrazováno krátkodobými kursy, pro které v řadě případů nebyla nutná ani maturita. Důležitým hlediskem se stal „dobrý třídní původ“ a také „dobré třídní uvědomění“. Tito lidé neměli žádné právní zkušenosti a zcela u nich chybělo vědomí právní kultury. Další skupinou byli již předúnoroví soudci a prokurátoři, kteří se ztotožnili s nově nastupujícím komunistickým režimem, případně se domnívali, že nezávislost soudní moci zůstane zachována i nadále. Ovšem i takový postoj byl pro budoucnost právní kultury v Československu značně destruktivní. Nezávislost soudní moci se stala iluzí již v prvních dnech po převzetí moci komunistickou stranou, ne až po přijetí zákona č. 231/1948 Sb.

Již na počátku práce na zmiňovaném slovníku narážejí pracovníci Ústavu pro studium totalitních režimů a Národního archivu na velký problém týkající se archivních dokumentů. Velmi obtížně lze například dohledat veškeré pracovníky justice, kteří se v jednotlivých senátech podíleli na rozsudcích Státního soudu, a následně ověřit fakta o nich. Do současné doby nemají historici a zájemci z řad odborné veřejnosti přístup k základním informacím o jednotlivých soudcích a prokurátorech z padesátých let dvacátého století. Dodnes nevznikla ani žádná fundovaná právně-historická studie, jež by se věnovala mechanismu fungování Státního soudu a Státní prokuratury. Velké otazníky visí také nad chodem systému sou-

Zahájení činnosti Státního soudu 25. října 1948 se zúčastnil i ministr spravedlnosti Alexej Čepička. Na snímku (vpravo) v rozhovoru s čerstvě jmenovaným prezidentem Státního soudu dr. Hugo Richterem.
Zdroj: ČTK

dů po roce 1952, včetně zániku Státního soudu a prokuratury, a popř. nad personální kontinuitou. Jakou roli sehrály čistky uvnitř samotné Komunistické strany Československa v souvislosti s procesem s Rudolfem Slánským a dalšími vrcholnými představiteli tehdejšího mocenského aparátu v rámci československé justice? Předpokládáný *Slovník třídní justice* si klade za úkol přinést nové informace o dané problematice. Vznikající Ústav pro studium totalitních režimů chce nabízet nové pohledy na naši totalitní minulost právě s ohledem na role, jež hráli mnozí v různých stadiích existence komunistického režimu.

Následující fotografie jsou výsledkem mravenčí práce pracovníků Národního archivu. Jedná se o první sérii fotografií tehdejších pracovníků československé justice. V některém z příštích čísel časopisu *Paměť a dějiny* přineseme další pokračování.

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI

Alexej Čepička
(1910–1990)
ministr spravedlnosti
25. 2. 1948 – 25. 4. 1950

Štefan Rais
(1909–1975)
ministr spravedlnosti
25. 4. 1950 – 14. 9. 1953

Otakar Heráf
(1903–1977)
náměstek
ministra spravedlnosti

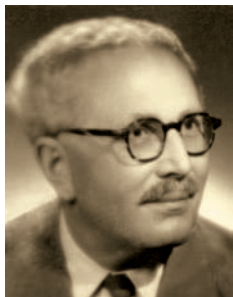

Karel Klos
(1909–1982)
náměstek
ministra spravedlnosti

SOUDCI

Otakar Baláš
(1922)

Jan Bartuška
(1908)

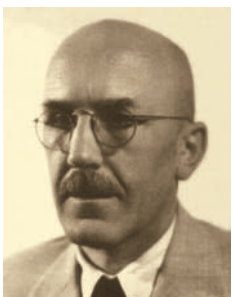
František Bláha
(1908)

Ferdinand Blecha
(1916)

Václav Černý
(1906)

Igor Daxner
(1893–1960)

Štěpán Flajzar
(1922)

Václav Gorbikov
(1914)

Vladimír Gotmanov
(1925)

Václav Horn
(1898)

Jan Chvojka
(1913)

Jiří Chyský
(1906)

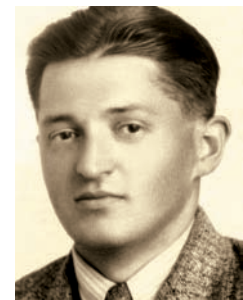
Čestmír Jílek
(1902)

Zdeněk Kaláb
(1914)

Václav Karmazín
(1916)

Václav Klíčka
(1911)

František Kohout
(1918)

Jaroslav Novák
(1901)

Hugo Richter
(1895)

Vojtěch Rudý
(1910)

Vratislav Vlček
(1923)

Drahomír Zdražil
(1923)

PROKURÁTOŘI

Jaroslav Adam
(1923)

Pavel Barbaš
(1903)

**Ludmila
Brožová-Polednová**
(1921)

Karel Richard Čížek
(1913)

Alexandr Faltis
(1903)

Otto Hejtmánek
(1913)

Josef Hulcer
(1916)

Václav Jandura
(1922)

František Josíf
(1915)

Miroslav Kolaja
(1925)

Karel Kudrna
(1921)

Josef Kunc
(1910)

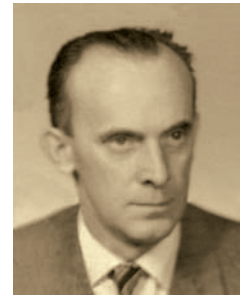
Stanislav Juna
(1898)

Antonín Stýblo
(1924)

Jan Trnka
(1911)

Josef Urválek
(1910–1979)

Petr Vaněček
(1908)

Jan Vaněk
(1903)

Karel Vaš
(1916)

Juraj Vieska
(1913–1965)

Bohumír Ziegler
(1906–1974)

Bohumil Ženíšek
(1917)